

УДК 303.101.54:336.711

*У. М. Ніконенко***ГРОШОВО-КРЕДИТНА ПОЛІТИКА НІМЕЧЧИНИ
ЯК ПРОВІДНОГО ЧЛЕНА ЄС**

Розглядаються основні інструменти грошово-кредитного регулювання в Німеччині, обґрунтовуються механізми їх дії та вплив на забезпечення стабільності грошово-кредитного ринку в країнах-членах ЄС.

Basic tools to control monetary and credit flows in Germany have been investigated, the mechanisms of their functioning and influence on stability of monetary and credit market in the EU member-countries have been proved in this article.

В умовах трансформації економіки України й інтеграції її у світову фінансову і валютну систему питання дослідження основних засад та інструментів здійснення грошово-кредитної політики у країнах з розвинутою ринковою економікою набувають особливої актуальності. Політика центральних банків є основною у формуванні фінансово-кредитної та банківської системи держав-членів ЄС і визначає стабільність євро й головні показники економічного розвитку країн.

Аналізуючи стан фінансово-кредитної і банківської системи у світовому господарстві, доцільно розглянути досвід Федеративної Республіки Німеччини в здійсненні грошово-кредитної політики країн ЄС, оскільки її модель використана при створенні та формуванні банківської системи України, яка подібна до німецької системи банків, проте має свої особливості й тенденції розвитку.

Проблемам діяльності центральних банків зарубіжних країн і виконання ними основних функцій присвятили ряд публікацій вітчизняні і зарубіжні економісти, зокрема О. Дзюблюк, І. Лютий, В. Лагутін, В. Солдатенко, В. Козюк, Т. Кричевська, А. Чухно та інші. Вони розглядають питання незалежності банків від органів виконавчої влади, розвитку організаційної структури залежно від економічних процесів в країні, розробки і реалізації механізмів грошово-кредитного регулювання. Проте подальшого розвитку потребують вивчення механізму здійснення грошово-кредитної політики в країнах-членах ЄС, у тому числі й Німеччині, та можливості його використання при формуванні основних засад грошово-кредитної політики в Україні.

Метою нашої статті є розкриття механізмів здійснення грошово-кредитної політики в Німеччині як провідній країні ЄС.

Намагання забезпечити стабільність грошового обігу в країні через створення незалежного та авторитетного монетарного інституту простежується в побудові організаційної структури Центрального банку Німеччини. Однак щоб зрозуміти весь процес становлення банківської системи Німеччини, яка на сьогодні є досить потужною, доцільно розглянути її історію.

Створення Банку німецьких земель (1948 р.) в Німеччині стало основою двоступеневої моделі організації центрального банку. Двоступеневою вона йменувалася тому, що центральні банки земель виступали як самостійні юридичні особи, знаходились у власності земель і були засновниками Банку німецьких земель. Останній був кредитором для центральних банків земель, рефінансував їх, утримував суми мінімальних резервних вимог.

За найбільш загальних ознак така двоступенева структура відповідала необхідним умовам організації центрального банку. У ній чітко розмежувалися функції й повноваження кожної ланки, структуровані органи керування, але двоступеневою вона була скоріше в правовому аспекті. Насправді це був єдиний організм, частини якого доповнювали одна одну. Таке утворення функціонувало як філіальна система. Банк німецьких земель вважався головною організацією і координуючим органом усієї системи, проводив тільки ті операції, що були неможливі на регіональному рівні (емісія банкнот, валютні операції, операції на відкритому ринку, відносини з державою та його фондами).

Радикальне реформування організаційної структури центрального банку було проведено з прийняттям 30 липня 1957 року Бундестагом Закону «Про Дойче Бундесбанк». В єдину організацію — Дойче Бундесбанк — було включено центральні банки земель і Банк німецьких земель, позбавившись статусу юридичних осіб. Дойче Бундесбанк став безпосередньо федеральною юридичною особою. Його органами були Рада центрального банку, правління та правління центральних банків земель. З об'єднанням грошово-кредитних систем ФРН і НДР (18 травня 1990 р.) марка ФРН стала єдиним платіжним засобом на території всієї Німеччини. Відтоді Федеральний банк регулював уже весь грошовий обіг і кредитне забезпечення економіки в об'єднаній Німеччині. І знову організаційна структура була переглянута. Територіальні управління Бундесбанку розташовувалися за принципом «одна федеральна земля — один земельний центральний банк» [6, с. 33].

Після створення Європейського валютного союзу, Європейського центрального банку (ЄЦБ) і введення в дію з 1 січня 1999 року єдиної європейської валюти євро відбулася чергова реорганізація структури Бундесбанку. Це привело до скасування центральних банків земель і помірної модифікації нинішньої організаційної структури: Рада центрального банку, Правління Дойче Бундесбанку і Правління центральних банків об'єдналися в новостворену Раду центрального банку, а кількість центральних банків земель скоротилася з 9 до 7.

У Законі «Про Бундесбанк», що набрав чинності 30 квітня 2002 року (це вже сьомий закон), було передбачено його нову структуру. Головний орган управління банку — правління, до якого входять шість його членів, президент і віце-президент. Основною функцією правління є виконання постанов і рішень Ради ЄЦБ. Центральні департаменти, очолювані директорами, разом з правлінням становлять керівну структуру Бундесбанку. Члени правління є кураторами певних департаментів.

Наступний рівень — головні управління, очолювані президентами. Основним обов'язком президентів є виконання вказівок правління Бундесбанку, і тепер вони не беруть участі в розробленні грошово-кредитної політики. У головні управління перетворені колишні Ландесцентральбанки, що раніше мали досить великий ступінь самостійності. Президентам головних управлінь підпорядковані директори філій, які здійснюють лише оперативну роботу (організацію готівкового і безготівкового обігу). Саме вони безпосередньо працюють з комерційними банками. Великий обсяг роботи припадає на організацію безготівкового та готівкового обігу [2, с. 170].

З моменту створення ЄЦБ Бундесбанк як центральний банк ФРН є його складовою, бере участь у цій системі, забезпечує цінову стабільність євро й здійснює платежі в країні та за її межами. Отже, Бундесбанк як центральний банк проводить спільну монетарну політику ЄЦБ у Німеччині. Слід зазначити, що центральний банк Німеччини є єдиним банком у світі, який не залежить від уряду країни. Уряд може брати участь у засіданнях центральної ради банку, але без права голосу, проте банк має забезпечувати підтримку уряду щодо проведення загальної економічної політики.

Репутація Німеччини як провідного банківського центру світу насамперед пов'язана з досконалістю банківського законодавства.

Головним завданням німецького федерального банку є стримування темпів інфляції в межах 0 — 2%. Інші цілі — сприяння стійкому зростанню, високій зайнятості, підвищенню ступеня конвергенції національних економічних систем, підтримка економічного єднання й солідарності держав-членів ЄС — носять відверто допоміжний характер [8]. До функцій Бундесбанку належить монопольне право емісії грошей. Щорічно банк вирішує, в якій мірі та в якому напрямку змінюється грошова маса в країні. Результати рішень завжди висвітлюються в засобах масової інформації. За допомогою відсоткових ставок банк має змогу змінити кількість готівки в обігу. Основою є прогноз щодо збільшення виробничого потенціалу, нормативний розвиток цін і зміни швидкості обертання грошей. Банк забезпечує виконання платіжного обігу, здійснює контроль за діяльністю банків і впливає на них — прямо (участь у контрольних радах) і опосередковано (використання інструментів грошово-кредитної політики).

Для збереження довіри до банків у Німеччині створено систему добровільного страхування вкладів і резервування коштів банків. Під егідою Федеральної асоціації німецьких банків організовано фонд захисту депозитів (зі щорічними відрахуваннями). Учасники фонду мають бути членами Аудиторської асоціації німецьких комерційних банків, проходити аудиторські перевірки та дотримуватися ряду вимог щодо капіталу, кваліфікації управлінського персоналу й прибутків.

Німецький федеральний банк поряд з монопольним правом випуску банкнот зобов'язаний забезпечувати стабільність євро. Для цього використовує традиційний набір інструментів грошово-кредитного регулювання, основни-

ми з яких є операції на відкритому ринку, процентна політика, обов'язкові резерви та інші.

Політика операцій на відкритому ринку полягає в особливостях купівлі та продажу Бундесбанком цінних паперів на фондовому ринку за власний рахунок. Щоб впливати на грошовий ринок, федеральний банк має право купувати та продавати цінні папери, векселі, коротко- і середньострокові казначейські зобов'язання й боргові зобов'язання, допущені до офіційної торгівлі на біржі (політика відкритого ринку). У разі проведення дефляційної політики продаж цінних паперів кредитним установам призведе до скорочення грошової бази і зниження кредитоспроможності банків. Важливою передумовою ефективності застосування цих операцій Бундесбанком є отримання комерційними банками прибутку за рахунок власних операцій з цінними паперами. У принципі такі операції треба проводити за ринковими ставками, проте Бундесбанк все-таки має право (для досягнення своїх цілей у сфері грошово-кредитної політики) управляти відсотковою ставкою. У рамках цієї політики великого значення набули так звані операції з надання позичок під заставу цінних паперів, здійснюючи які федеральний банк купує цінні папери з терміном дії до одного року, за умови, що продавець купить їх у момент закінчення терміну дії. З одного боку, — це позики шляхом передачі права власності на цінні папери, а з другого, — активів центрального банку на чітко визначений період [5, с. 14].

Особливістю операцій під заставу векселів є те, що вони відносяться як до інструментів рефінансування, так і до інструментів політики відкритого ринку, однак в останньому випадку Бундесбанк не приймає зобов'язань щодо кінцевого придбання активів, що нагадує операції репо. Слід зазначити, що операції з середньо- та довгостроковими цінними паперами здійснюються лише за поточними ринковими процентними ставками та курсами, а угоди з векселями — за фіксованими ставками. У рамках рефінансування кредитних установ федеральний банк встановлює свою облікову ставку. Ломбардні кредити кредитним установам, за які, як правило, передаються в заставу коротко- чи середньострокові казначейські зобов'язання або цінні папери з твердим відсотком, можливі з терміном три місяці, процентна ставка ломбардних кредитів перевищує зазвичай до 2% ставку облікового відсотка [7, с. 60].

Бундесбанк, спираючись на політику відкритого ринку та рефінансування, класично формує конфігурацію руху процентної ставки в межах коридора процентних ставок. Верхня межа встановлюється з допомогою ломбардних кредитів, нижня — облікових операцій, а рівень ставки всередині коридора — операцій репо з фіксованим курсом. Отже, незважаючи на особливу прихильність Бундесбанку до зв'язку між грошово-політичними рішеннями та реальним сектором, на операції репо як елемент політики відкритого ринку припадало все більше навантаження з монетарного регулювання. Зменшення ролі операцій рефінансування в системі монетарних інструментів пов'язане

саме з підвищенням ефективності політики відкритого ринку. Якщо раніше тимчасова потреба в активах задовольнялася через кредитування Бундесбанком фінансово-кредитних установ, то тепер — з допомогою політики відкритого ринку. Незважаючи на ускладнення інструментів грошово-кредитного ринку та ринку капіталів, що підвищило роль політики відкритого ринку в процесі монетарного регулювання, рефінансування залишається суттєвим важелем впливу на банківську ліквідність.

Іншим інструментом впливу на ліквідність кредитних установ і потенціал додаткового кредитування є вимога федерального банку сплачувати певну процентну ставку від грошових внесків клієнтів як мінімальний резерв (безпроцентне мінімальне кредитове сальдо на рахунок федерального банку). Система обов'язкових резервів є відносно гнучкою. Кредитні установи можуть завчасно (за місяць) визначати обсяг мінімальних резервів. Можливі тимчасові надлишки в сумі резервів мають характер робочих активів для забезпечення поточних платіжних операцій за рахунками Бундесбанку. Для підвищення показника прибутковості кредитні установи не тримають у центральному банку активи, обсяг яких значно перевищує норму обов'язкових резервів. Якщо обсяг активів є недостатнім, застосовуються штрафні санкції. Розмір обов'язкових резервів у Німеччині планово переглядається тричі на рік, оскільки зміна обов'язкових резервів впливає на ліквідність і процентну політику кредитних установ.

Отже, банківська система Німеччини базується на так званій системі універсальної банківської справи, навіть незважаючи на те, що в цій державі значна кількість банків і спеціалізованих фінансово-кредитних інститутів надає різноманітні фінансові послуги. Для неї характерні високі стандарти прозорості, кваліфікації персоналу банків і стабільне фінансове підґрунтя. Упродовж багатьох років діяльності німецька банківська система довела свою стабільність, ефективність щодо управління та моніторингу. Нині вона відповідає всім необхідним вимогам, які висунуті Європейським союзом та Базельським комітетом з питань банківського нагляду.

1. Брокер К. Банківська система Німеччини: можлива модель для майбутніх членів Євросоюзу // *Банки та банківські системи. Міжнар. наук. жур.* 2006. Т. 1. № 2. С. 11 — 18.
2. Грудзевич Я. Зміни організаційної структури Німецького федерального банку після створення Європейського центрального банку // *Регіональна економіка.* 2003. № 1. С. 166 — 171.
3. Козюк В.В. Сучасні центральні банки: середовище функціонування та монетарні рішення. Тернопіль, 2001.
4. Лисенков Ю.М., Коротка Т.А. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн. К., 2005.
5. Мельник О. Основні параметри грошово-кредитної політики та їх регулювання як засіб обмеження інфляції в Німеччині // *Вісник НБУ.* 2001. № 2. С. 12 — 15.
6. Солдатенко В. Банківська система Федеративної Республіки Німеччини — приклад для розбудови потужної фінансово-кредитної та банківської системи України // *Економіка та держава.* 2004. № 7. С. 31 — 38.
7. Солдатенко В. З історії розбудови банківської системи Федеративної Республіки Німеччини // *Вісник НБУ.* 2004. № 7. С. 58 — 63.
8. www.economix.com.ua.